

Basiskennis taalonderwijs

Noordhoff

Henk Huizenga & José Smeets

4e editie

Basiskennis taalonderwijs

Henk Huizenga

José Smeets-van Veldhoven

Ontwerp omslag: G2K Creative Agency (Groningen-Amsterdam)

Omslagillustratie: Stocksy

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan:
Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Hoger Onderwijs, Antwoordnummer 13, 9700 VB
Groningen of via het contactformulier op www.mijnnoordhoff.nl.

De informatie in deze uitgave is uitsluitend bedoeld als algemene informatie. Aan deze informatie kunt u geen rechten of aansprakelijkheid van de auteur(s), redactie of uitgever ontlenen.

0 / 24

© 2024 Noordhoff Uitgevers bv, Groningen/Utrecht, Nederland.

Deze uitgave is beschermd op grond van het auteursrecht. Wanneer u (her)gebruik wilt maken van de informatie in deze uitgave, dient u vooraf schriftelijke toestemming te verkrijgen van Noordhoff Uitgevers bv.

This publication is protected by copyright. Prior written permission of Noordhoff Uitgevers bv is required to (re)use the information in this publication.

ISBN(ebook) 978-90-01-03432-0

ISBN 978-90-01-03431-3

NUR 842

Woord vooraf

In 2009 is de Kennisbasis Nederlandse taal voor de pabo ingevoerd. Dat was voor het eerst dat de Nederlandse pabo's tot een consensus kwamen over de inhoud van het pabo-curriculum. Zo'n landelijke kennisbasis biedt een aantal onmiskenbare voordelen. Het vak wordt duidelijk op de kaart gezet en aan een buitenstaander kan snel duidelijk worden gemaakt wat het vak Taal/Nederlands op de pabo inhoudt. Een kennisbasis stuurt het curriculum (al zal een individuele pabo uiteraard haar eigen accenten leggen) en dat geeft de garantie van kwaliteit. De kennisbasis vormt ook een handig taaldidactisch lexicon waarin docenten en studenten de betekenis van bepaalde begrippen kunnen nazoeken.

De kennisbasis kent ook een aantal nadelen. In de structuur van de kennisbasis is het taalonderwijs opgesplitst in domeinen. Sommigen zullen deze structuur die haaks staat op een visie van geïntegreerd taalonderwijs als een te strak keurslijf ervaren. Een kennisbasis zou belemmerend kunnen werken en de vrijheid van een pabo om het taalonderwijs naar haar eigen inzichten in te richten beknotten. Daarnaast is de opzet van de kennisbasis in de vorm van een lexicon met begrippen niet voor iedereen even gemakkelijk te hanteren. Bovendien kunnen er vraagtekens worden gezet bij de toetsing van de kennisbasis waarbij alleen aandacht wordt besteed aan kennis en niet aan de didactiek. Tot slot vormen de vele bronnen waaruit de kennisbasis heeft geput een barrière om studenten goed te kunnen voorbereiden op de toetsing van de kennisbasis.

Dit alles heeft ons ertoe gebracht om een studieboek te maken waarin de kennis die voor de toets vereist is op een samenhangende manier wordt uitgelegd. De stof voor de kennisbasis wordt ook behandeld in andere taaldidactische uitgaven die wij hebben verzorgd, zoals *Taalonderwijs ontwerpen*, *Begrijpend lezen*, *Aanvankelijk en technisch lezen* en *Spelling*, maar voor een student is het een behoorlijke klus om precies na te gaan wat uit deze uitgaven voor de toetsing van de kennisbasis gekend moet worden.

In *Basiskennis taalonderwijs* behandelen we systematisch alle kennis die getoetst wordt in de landelijke voor alle pabostudenten verplichte toets. Daarbij hebben we soms informatie uit uitgaven in de serie *Taal & Didactiek* bewerkt en waar nodig nieuwe informatie toegevoegd. We hanteren steeds het begrippenapparaat uit de kennisbasis. Alle toetsdoelen van de landelijke toets komen in de tekst van het boek aan de orde. Omdat we ons ervan bewust zijn dat de eenzijdige nadruk op kennis geen recht doet aan de taaldidactiek, maken we voor elk domein ook steeds duidelijk hoe een

leerkracht de kennis kan gebruiken in de praktijk. Dat gebeurt in de laatste paragraaf van elk hoofdstuk.

Basiskennis taalonderwijs is in de eerste plaats bedoeld als zelfstudieboek dat een student kan gebruiken bij de voorbereiding op de toetsing van de kennisbasis.

In *Basiskennis taalonderwijs* starten we elk domein vanuit een casus aan de hand waarvan we duidelijk maken over welke taaldidactische kennis een leerkracht moet beschikken. Vervolgens wordt de basiskennis van het domein systematisch besproken. In de laatste paragraaf van elk hoofdstuk maken we de koppeling met de onderwijspraktijk. In deze paragraaf staan ook voorbeelden van opdrachten. De antwoorden hierop zijn te vinden op www.studiemeister.noordhoff.nl. Elk hoofdstuk wordt afgesloten met de relevante begrippen uit de kennisbasis en meerkeuzevragen. Achter in het boek staan per hoofdstuk tips voor verder lezen en toetsdoelen.

Deze vierde editie is geactualiseerd en aangepast aan de herziene versie van de kennisbasis uit 2019. Er zijn nieuwe tekstelementen toegevoegd en de stof die vanaf 2019 niet meer getoetst wordt is vervallen. De toetsdoelen, de meerkeuzevragen en de begrippenlijst zijn aangepast aan de versie van de Toetsgids uit 2019.

José Smeets-van Veldhoven
Amsterdam, najaar 2023

Inhoud

- 1 De Kennisbasis Nederlandse taal 9**
  - 1.1 De opzet van de kennisbasis 10
  - 1.2 De inhoud van de kennisbasis 13
  - 1.3 Toetsing van de kennisbasis 13
  - 1.4 Hoe gebruik je *Basiskennis taalonderwijs*? 14

- 2 Taalonderwijs en taal 17**
  - 2.1 Taalonderwijs 20
  - 2.2 Het taalsysteem 29
  - 2.3 Hoe gebruik je kennis van het taalonderwijs en de taal? 34
    - Begrippen 37
    - Meerkeuzevragen 38

- 3 Mondelinge taalvaardigheid 43**
  - 3.1 Taalverwerving 45
  - 3.2 Spreek- en luisterstrategieën 56
  - 3.3 Spreek- en luisterdoelen 59
  - 3.4 Gespreksoorten 61
  - 3.5 Hoe gebruik je kennis van mondelinge taalvaardigheid? 62
    - Begrippen 65
    - Meerkeuzevragen 66

- 4 Woordenschat 71**
  - 4.1 Het woordgeheugen 73
  - 4.2 Woordenschatverwerving 78
  - 4.3 Woordleerstrategieën 80
  - 4.4 Soorten taalgebruik 83
  - 4.5 Woordenschat en schoolsucces 85
  - 4.6 Hoe gebruik je kennis van de woordenschat? 86
    - Begrippen 89
    - Meerkeuzevragen 90

- 5** **Beginnende geletterdheid** 95
  - 5.1 Geletterdheid 97
  - 5.2 Tussendoelen beginnende geletterdheid 99
  - 5.3 Ontwikkeling geletterdheid 100
  - 5.4 Auditieve vaardigheden 106
  - 5.5 Visuele vaardigheden 109
  - 5.6 Elementaire leeshandeling 111
  - 5.7 Hoe gebruik je kennis van beginnende geletterdheid? 113
    - Begrippen 115
    - Meerkeuzevragen 116

- 6** **Voortgezet technisch lezen** 121
  - 6.1 Theorieën over het leesproces 123
  - 6.2 Strategieën technisch lezen 126
  - 6.3 Voordrachtsaspecten 131
  - 6.4 Leesniveaus 135
  - 6.5 Technisch lezen in de samenleving 137
  - 6.6 Hoe gebruik je kennis van technisch lezen? 140
    - Begrippen 141
    - Meerkeuzevragen 142

- 7** **Begrijpend lezen** 147
  - 7.1 Leesvaardigheden voor begrijpend lezen 149
  - 7.2 Leesstrategieën 157
  - 7.3 Technieken voor informatieverwerking 161
  - 7.4 Hoe gebruik je kennis van begrijpend lezen? 162
    - Begrippen 165
    - Meerkeuzevragen 166

- 8** **Stellen** 171
  - 8.1 Functies van het schrijven 173
  - 8.2 Het schrijfproces 174
  - 8.3 Schrijven en de computer 184
  - 8.4 Hoe gebruik je kennis van het schrijfproces? 185
    - Begrippen 188
    - Meerkeuzevragen 189

- 9** **Jeugdliteratuur** 193
  - 9.1 Literaire genres 195
  - 9.2 Functies van jeugdliteratuur 201
  - 9.3 Beoordelen van jeugdliteratuur 202
  - 9.4 Hoe gebruik je kennis van jeugdliteratuur? 203
    - Begrippen 206
    - Meerkeuzevragen 207

10	Taalbeschouwing	211
10.1	Het taalsysteem	213
10.2	Taalvariatie	233
10.3	Taalverandering	236
10.4	Taalbeschouwingsstrategieën	238
10.5	Hoe gebruik je kennis van taalbeschouwing?	243
	Begrippen	247
	Meerkeuzevragen	248
11	Spelling	253
11.1	Schriftsystemen	255
11.2	Spellingprincipes van het Nederlands	258
11.3	Spellingstrategieën	263
11.4	Spellingcategorieën	268
11.5	Werkwoordspelling	270
11.6	Hoe gebruik je kennis van de spelling?	272
	Begrippen	275
	Meerkeuzevragen	276
	Begrippenlijst	279
	Verder lezen per hoofdstuk	303
	Toetsdoelen per hoofdstuk	307
	Antwoorden meerkeuzevragen	313
	Literatuur	317
	Register	320
	Illustratieverantwoording	323

De Kennisbasis Nederlandse taal

In dit hoofdstuk maken we duidelijk wat de Kennisbasis Nederlandse taal voor de pabo inhoudt. We gaan in op het ontstaan van de kennisbasis, maken duidelijk hoe die is opgebouwd en beschrijven hoe de kennisbasis getoetst wordt.

1

- 1.1 De opzet van de kennisbasis 10
- 1.2 De inhoud van de kennisbasis 13
- 1.3 Toetsing van de kennisbasis 13
- 1.4 Hoe gebruik je *Basiskennis taalonderwijs*? 14

1.1 De opzet van de kennisbasis

In onze samenleving worden steeds hogere eisen gesteld aan het kennisniveau van iedereen. Voor (aankomende) leraren basisonderwijs is het ook noodzakelijk om over de nodige kennis te beschikken om kinderen goed voor te bereiden op de kenniseconomie. Daarom is in 2009 besloten om voor verschillende vakken op de pabo een kennisbasis in te voeren. Dat gebeurde het eerst voor de vakken rekenen en taal. In het onderwijsprogramma op de pabo wordt aandacht besteed aan de kennis die je nodig hebt om goed reken- en taalonderwijs te kunnen geven. Er zijn ook landelijke toetsen waarin een gedeelte van de kennis uit de kennisbases taal en rekenen wordt getoetst. Alle pabostudenten in Nederland moeten verplicht de toetsen voor taal en rekenen maken. In 2019 is de kennisbasis herzien en is ook de toetsing aangepast.

In de Kennisbasis Nederlandse taal voor de pabo wordt beschreven wat een leerkracht basisonderwijs moet weten om goed taalonderwijs te kunnen geven op de basisschool. De leerstof is verdeeld over de volgende negen domeinen:

- 1 mondelinge taalvaardigheid;
- 2 woordenschat;
- 3 beginnende geletterdheid;
- 4 voortgezet technisch lezen;
- 5 begrijpend lezen;
- 6 stellen;
- 7 jeugdliteratuur;
- 8 taalbeschouwing;
- 9 spelling.

Per domein zijn de belangrijkste kenniselementen beschreven aan de hand van vier invalshoeken (zie figuur 1.1).

- 1 De *leerinhoud*. Wat is de leerinhoud?
- 2 De *domeindidactiek*. Hoe wordt de leerinhoud onderwezen?
- 3 Het *fundament*. Wat is het fundament onder de leerinhoud?
- 4 *Taaldidactiek en taalbeleid*. Wat zijn de algemene taaldidactische principes?

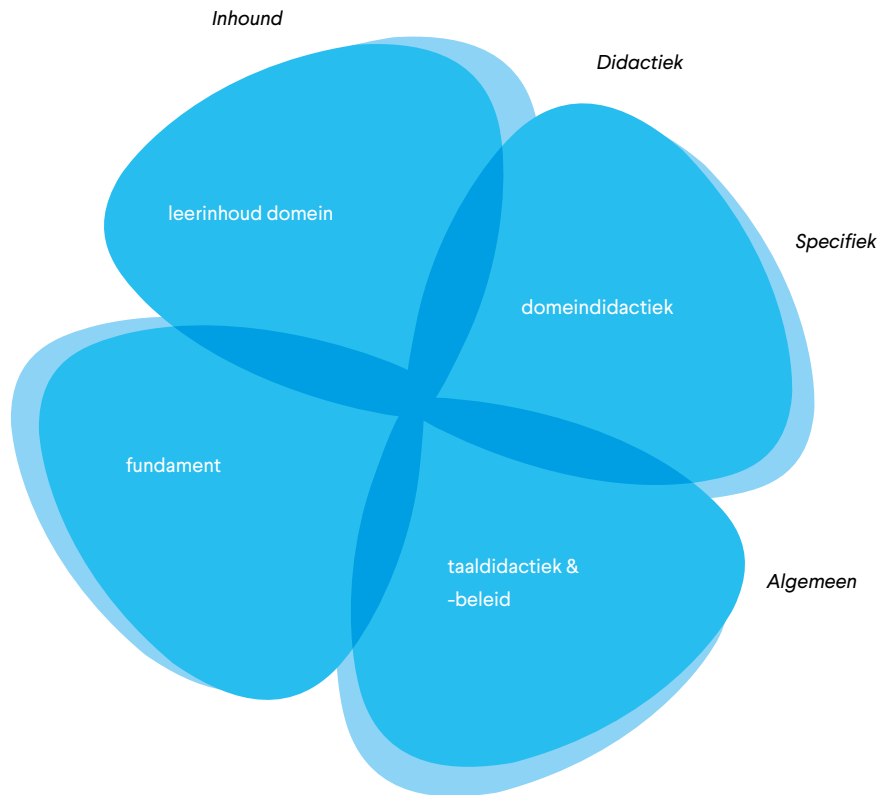
We lichten die vier invalshoeken nog even kort toe.

De leerinhoud

In de leerinhoud wordt beschreven wat de basisschoolleerling moet weten en kunnen in een bepaald domein. Dat is onder meer vastgelegd in de kerndoelen en de tussendoelen die je vindt op www.slo.nl. Hierin wordt bijvoorbeeld beschreven welke vaardigheden kinderen moeten hebben bij het lezen van een tekst of het spellen van woorden.

Figuur 1.1

De vier invalshoeken bij de domeinen van de kennisbasis taal

De domeindidactiek

De manier waarop je de leerinhoud van een bepaald domein aan kinderen onderwijst noemen we de domeindidactiek. Hier gaat het om de vaardigheden die een leerkracht moet hebben om goed onderwijs te kunnen geven in een bepaald taaldomein. Je leert het antwoord op vragen als: hoe geef je instructie, welke onderwijsmiddelen gebruik je, hoe toets je je onderwijs en hoe orden je de leerstof voor de kinderen?

Het fundament

Bij elk domein heb je bepaalde achtergrondkennis nodig, het fundament. Welke theorieën zijn er bijvoorbeeld over het leesproces of wat is er bekend over de meest efficiënte manier om kinderen nieuwe woorden aan te leren? Hierbij gaat het om wetenschappelijke kennis, maar ook om maatschappelijke achtergrondkennis. Denk bij dit laatste bijvoorbeeld aan de rol die dyslexie speelt in de samenleving of welke rol artificial intelligence (AI) kan spelen bij het schrijven van teksten.

Taaldidactiek en taalbeleid

De opsplitsing van het taalonderwijs in verschillende domeinen is wat kunstmatig. In het dagelijks leven lopen bijvoorbeeld woordenschat, jeugdliteratuur en begrijpend lezen door elkaar. Als een kind een jeugdboek

leest, is het tegelijkertijd bezig met begrijpend lezen en leert het tevens nieuwe woorden. Daarom wordt er in de kennisbasis ook aandacht besteed aan algemene taaldidactische principes. Dat zijn verschillende manieren waarop je taalonderwijs kunt geven of hoe je als basisschool beleid kunt ontwikkelen op het gebied van taal.

In figuur 1.2 zie je een voorbeeld van hoe de verschillende vragen in de kennisbasis zijn ingevuld.

Figuur 1.2

De vier invalshoeken van de kennisbasis voor het domein spelling

9 Spelling	
<p>1 Wat: leerinhoud</p> <p>Leerling als taalgebruiker</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 elementaire spellinghandeling 2 spellingstrategieën 3 hulpmiddelen correcte spelling 4 spellingattitude <p>Taalkenmerken</p> <ol style="list-style-type: none"> 5 klankzuivere woorden 6 spellingcategorieën 7 werkwoordspelling 8 interpunctie 	<p>2 Hoe: domeindidactiek</p> <p>Leerkrachtvaardigheden</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 modeling bij spelling 2 correct spellen 3 instructieprincipes spellingcategorieën 4 instructieprincipes werkwoordspelling 5 analyseren van spelfouten <p>Onderwijsmiddelen</p> <ol style="list-style-type: none"> 6 dictee 7 categoriegerichte oefeningen 8 strategiegerichte oefeningen <p>Evaluatie en toetsing</p> <ol style="list-style-type: none"> 9 spellingtoetsen 10 foutencategorieën <p>Leerstofordening</p> <ol style="list-style-type: none"> 11 criteria leerstofordening spelling 12 leerlijnen spelling
<p>3 Wat/waarom: fundament</p> <p>Wetenschappelijke achtergrond</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 ontwikkeling van het jonge kind 2 schriftsystemen 3 principes Nederlandse spelling <p>Maatschappelijke achtergrond</p> <ol style="list-style-type: none"> 4 correcte spelling en maatschappelijke status 5 spellinghervorming 6 voor- en vroegschoolse educatie (VVE) 	<p>4 Hoe/waarom: taaldidactiek en taalbeleid</p> <p>Opvattingen over taalonderwijs</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 spelling in strategisch en traditioneel onderwijs <p>Taalonderwijs in taalheterogene groepen</p> <ol style="list-style-type: none"> 2 spelling aan taalzwakke leerlingen 3 spelling aan meertalige leerlingen 4 spelling aan meerbegaafde leerlingen <p>Samenhang tussen domeinen</p> <ol style="list-style-type: none"> 5 spelling in samenhang met andere domeinen

1.2 De inhoud van de kennisbasis

De kennisbasis is een verzameling begrippen die belangrijk zijn voor het geven van taalonderwijs. Per begrip wordt een korte typering of definitie gegeven en een toelichting waarin het begrip nog wat verder uitgewerkt wordt. De kennisbasis is dus geen leerboek waarin op een systematische manier wordt uitgelegd hoe je goed taalonderwijs moet geven. Daarvoor zijn voldoende andere boeken beschikbaar. Bij elk domein van de kennisbasis is een literatuurlijst opgenomen met de boeken en artikelen die als bron zijn gebruikt.

De kennisbasis vormt voor studenten een naslagwerk. Je kunt er snel bepaalde begrippen in opzoeken. Er zijn geen tips voor lessen in te vinden, het gaat echt om de kennis die je nodig hebt om goed les te kunnen geven.

De Kennisbasis Nederlandse taal voor de pabo is te vinden op de website www.10voordeleraar.nl.

1.3 Toetsing van de kennisbasis

De kennisbasis wordt getoetst met een landelijke meerkeuzetoets met 80 vragen. Niet alle onderdelen van de kennisbasis zitten in de landelijke toets. De kennis op het gebied van de taaldidactiek – de manier waarop je lesgeeft in taal – valt buiten de landelijke toets. Alleen de invalshoeken 1 (Wat is de leerinhoud?) en 3 (Wat is het fundament onder de leerinhoud?) worden getoetst. De kennis van de didactiek (invalshoek 2 en 4) wordt door elke pabo op haar eigen manier getoetst. Dat kan in de vorm van theorie-toetsen, CGI's, portfolio's, lesverslagen, lesbezoeken, assessments, rollenspellen of stageverslagen. De manier waarop je taalonderwijs geeft, kan nu eenmaal het best in de praktijk beoordeeld worden.

Op de pabo wordt uitgebreid aandacht besteed aan de kennisbasis. Je leert hoe je in de verschillende domeinen van het taalonderwijs les moet geven, maar ook hoe je de domeinen in samenhang kunt aanbieden.

De landelijke toets is een digitale toets, waarbij elk domein aan bod komt. Bij de toetsing van de kennisbasis gaat het er niet alleen om dat je de betekenis van bepaalde begrippen kent, maar je moet zaken vooral kunnen toepassen of herkennen in praktijksituaties. Je moet bijvoorbeeld weten wat het begrip auditieve analyse inhoudt. In de toets zul je meestal vragen vinden waarin je dit begrip moet hanteren in de praktijk. Bijvoorbeeld:

VOORBEELD

In de volgende situaties stelt de leerkracht steeds een vraag aan een leerling. Welke oefening doet bij een leerling een beroep op auditieve analyse?

- a Ik zeg twee klanken. Jij moet zeggen of ze hetzelfde zijn: b...p.

- b** Zet een rondje om alle woorden die beginnen met de letter r.
- c** Wil je het woordje raam eens voor mij hakken?
- d** Ik zeg een woord in stukjes. Jij moet zeggen welk woord het is:
r – oo – s.

Om de vraag te kunnen beantwoorden, moet je niet alleen het begrip auditieve analyse kennen, maar ook weten hoe het in de praktijk van het onderwijs functioneert om tot het goede antwoord c te kunnen komen. In de *Toetsgids Nederlands* op www.10voordeleraar.nl vind je meer informatie over hoe de Kennisbasis Nederlandse taal voor de pabo getoetst wordt.

1.4 Hoe gebruik je *Basiskennis taalonderwijs*?

Basiskennis taalonderwijs is speciaal geschreven om je te helpen bij de voorbereiding op de toets over de Kennisbasis Nederlandse taal voor de pabo. In dit boek presenteren we de kennisbasis niet in de vorm van een naslagwerk, maar als een samenhangend verhaal waarin alle kenniselementen van de landelijke toets worden behandeld. Zo zie je beter de samenhang en kun je de kennis ook beter een plek geven. Alle begrippen die je voor de toets moet kennen, kun je als margewoord terugvinden. In de tekst wordt de inhoud van het begrip steeds uitgelegd. Aan het eind van elk hoofdstuk zijn de begrippen nog eens in een speciaal kader weergegeven. Achter in het boek vind je een alfabetische lijst van alle begrippen die je voor de kennisbasistoets moet kennen.

Achter in het boek zijn per hoofdstuk de toetsdoelen opgenomen. De toetsdoelen beschrijven precies wat er van je gevraagd wordt voor de toetsing van de kennisbasis. Er zijn bepaalde toetsdoelen die onder twee domeinen gerangschikt kunnen worden. We hebben ze dan maar één keer opgenomen.

Hoe kun je met behulp van *Basiskennis taalonderwijs* voorbereiden op de toets van de kennisbasis?

Allereerst gaat het erom dat je de begrippen goed kent. Je kunt die het best leren aan de hand van het hoofdstuk waarin de begrippen worden uitgelegd. De alfabetische begrippenlijst is bedoeld om nog even snel dingen na te zoeken. Het gaat er niet zozeer om dat je alleen definities uit je hoofd leert, maar dat je een begrip kun plaatsen in een bredere context. Je moet immers de kennis kunnen toepassen.

Bijvoorbeeld: *Auditieve analyse is een van de auditieve vaardigheden die je gebruikt bij het leren lezen en spellen. Het is het uit elkaar halen van een woord in klanken. Dit heb je nodig om een woord goed te kunnen spellen.* Ook moet je voorbeelden kunnen geven van een vaardigheid, je moet je een voorstelling kunnen maken van wat het inhoudt. Bijvoorbeeld: *Een voorbeeld van auditieve analyse is het opsplitsen van een woord in*

*losse klanken: (v – aa – s). Ook is het handig om het verschil met verwante begrippen voor jezelf duidelijk te maken. Bijvoorbeeld: *Auditieve analyse staat tegenover auditieve synthese; dat is juist het samenvoegen van klanken. Auditieve discriminatie is het verschil kunnen horen tussen klanken en woorden.**

Het gaat dus om de volgende vier vaardigheden:

- 1 het begrip omschrijven;
- 2 het begrip in de context plaatsen;
- 3 het verschil met verwante begrippen aangeven;
- 4 een voorbeeld van het begrip geven.

In de laatste paragraaf van elk hoofdstuk passen we de kennis toe op de praktijk, zodat je beter begrijpt waar je die kennis voor nodig hebt. Je vindt hier een aantal voorbeelden van opdrachten om je de stof eigen te maken. De antwoorden op deze opdrachten vind je op www.studiemeister.noordhoff.nl.

De meerkeuzevragen kun je het best maken als je de stof goed kent. Je kunt de vragen hanteren als een controlemiddel om na te gaan of je de leerstof goed beheerst. Als je meer dan 70% van de vragen goed hebt gemaakt, is je niveau voldoende.